

Metodický list pro pedagogy

Jak pracovat s filmem Ucho

UCHO

Československo, 1970, 100 min

Režie: Karel Kachyňa

Scénář/námět: Jan Procházka, Karel Kachyňa

Hudba: Svatopluk Havelka

Hrají: Jiřina Bohdalová, Radoslav Brzobohatý

Anotace:

Film Jana Procházky a Karla Kachyni z roku 1970 patřil k těm zapovězeným titulům, které ležely na dně pomyslného trezoru vůbec nehlouběji. Jednak proto, že jméno spisovatele Jana Procházky se nesmělo veřejně vyslovit, jednak proto, že film s přibývajícím časem kupodivu neztrácel na aktuálnosti. Do distribuce se dostal až po listopadu 1989, premiéru v kinech měl v červnu 1990. Jde o komorní psychologické drama, v němž se objevují prvky satiry, frašky, grotesky, kriminálního filmu, a dokonce i momenty hitchcockovského ladění. I mezi prominenty v 50. a 60. letech platilo heslo „Důvěřuj, ale prověřuj“. Z toho důvodu bývala i ve vilách ministrů a dalších vysokých funkcionářů instalována „ucha“ – odposlouchávací přístroje, díky kterým je mohla Státní bezpečnost kontrolovat i v jejich intimním soukromí. Výsledkem byla nejistota, bezvýchodnost a strach. To vše ve vrchovaté míře prožívají ministerský náměstek Ludvík a jeho žena Anna.

Oficiální text distributora (redakčně kráceno)

JAK PRACOVAT S METODICKÝM LISTEM

Metodický list pro pedagogy je založen na analýze čtyř scén z filmu. Ke každé scéně byl připraven informační text, který obsahuje vysvětlení historického pozadí scény, dále analýzu, zda jsou zobrazené události reálné, popis chování postav a další zajímavosti. K vybraným scénám jsou k dispozici náměty k činnosti do výuky včetně pracovních listů pro studenty.

OČISTA VEŘEJNÉHO ŽIVOTA

Historické pozadí:

Od srpna 1968 do dubna 1969 byly postupně oslabovány pozice Dubčekova vedení, což vyvrcholilo odvoláním Alexandra Dubčeka z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a dosazením Gustava Husáka na jeho místo. V roce 1970 byly zahájeny rozsáhlé čistky uvnitř strany, v jejichž rámci docházelo k vylučování straníků, kteří podporovali obrodný proces v době pražského jara, nebo projevíli nesouhlas s invazí vojsk Varšavské smlouvy. Do jara 1971 bylo takto zbaveno členství více než 30 000 komunistů, včetně Alexandra Dubčeka. Stejně tomu bylo i v dalších oblastech společenského života. Čistky probíhaly ve sdělovacích prostředcích, ve školství, vědeckých institucích, uměleckých spolcích, ale například také v Českém svazu včelařů. Došlo také ke zrušení řady organizací, včetně obnoveného Junáka a Sokola.

Realita:

- Čistky postihovaly členy KSČ na všech stranických úrovních. Zatýkáni nebyli pouze řadoví straníci, ale také členové vlády. K nejrozsáhlejším čistkám došlo v 50. letech. Tehdy byli zadrženi například generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis či náměstek ministra národní bezpečnosti Karel Šváb.

Pravděpodobné:

- Ludvík je jako náměstek zatčeného ministra opravdu v nebezpečí. Řada spolupracovníků zatčených vysokých komunistických funkcionářů byla zlikvidována spolu s nadřízenými.
- Ludvík nemusel o zatčení ministra Košary vědět. StB často takové informace do poslední chvíle tajila. Například generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, který byl zatčen v roce 1951 a následně odsouzen k trestu smrti, neměl do poslední chvíle nejmenší podezření, že je v nebezpečí.

Nepravda:

- Náboženství bylo v době komunistické totality vnímáno silně negativně a věřící byli často vystavováni perzekuci. KSČ se o vyznání straníků zajímala a nedovolila by mít vedle sebe obrázek Panny Marie a údernickou vlajku.

Zajímavosti:

- Příjezd Ludvíka a Anny na banket: scéna byla natáčena na Státním zámku v Kroměříži.
- Prostory konání banketu: prostory zámku v Kroměříži v centru města na Sněmovním náměstí

Postavy:

- Ministr Košara: byl odvolán z funkce a zatčen. Reprezentuje vysoké komunistické funkcionáře zatčené v rámci stranických čistek.
- Ludvík: pracuje jako náměstek ministra Košary. Podílel se na vypracování zprávy o cihelnách, kvůli které byl ministr Košara odvolán a zatčen. Obává se, že bude také vystaven perzekuci, a snaží se svůj podíl na přípravě zprávy ututlat.
- Cejnar: uvědomuje si, že všechny na banketu sleduje StB. Doporučuje Ludvíkovi, aby se ke zprávě nehlásil.
- Ministr: přestože zastává vysokou politickou funkci, uvědomuje si hrozící nebezpečí. S Ludvíkem se přestane bavit ve chvíli, kdy zjistí, že o zatčení Košary neví, protože předpokládá, že i Ludvík je podezřelý.

NÁMĚTY K ČINNOSTI DO VÝUKY:

► Představitelé KSČ v době normalizace

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti se seznámí s životopisy vedoucích funkcionářů KSČ v době normalizace

Pomůcky: pracovní list č. 1 Představitelé KSČ v době normalizace

Popis činnosti: rozdělíme studenty do skupin po čtyřech a rozdáme každé skupině po jednom medailonku z pracovního listu č. 1 Představitelé KSČ v době normalizace. Požádáme je, aby si předložený text přečetli a připravili si krátkou prezentaci o životě jednotlivých politiků. Po dokončení samostatné práce následují prezentace. Poté diskutujeme se studenty o tom, jak se jednotliví politici chovali v době pražského jara a jak v době normalizace.

► Prověřková komise

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: prostřednictvím hry se studenti seznámí s činností prověřkových komisí

Pomůcky: pracovní list č. 2 Prověřková komise

Popis činnosti: rozdělíme studenty do pěti skupin a požádáme je, aby si vylosovali jednu z karet z rozstříhaného pracovního listu č. 2 Prověřkové komise. Každá skupina získá informace o roli, kterou ztvární. Skupina s kartou „prověřková komise“ bude představovat tento výbor a jejím úkolem bude zhodnotit životní příběhy skupin a rozhodnout o jejich vině. Ostatní skupiny získají životopisy jednotlivých osob a jejich úkolem bude vybrat si mezi sebou mluvčího, který předstoupí před prověřkovou komisi a pokusí se obhájit. Po krátké přípravě následuje rekonstrukce zasedání komise. Mluvčí jednotlivých skupin postupně předstoupí před komisi a krátce se představí. Komise klade dotazy a pak rozhodne o osudu dané osoby. Poté komise rokuje a rozhodne o osudu dané osoby. Po skončení rekonstrukce diskutujeme se studenty o tom, jak se v jednotlivých rolích cítili.

SCHIZOFRENIE ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Historické pozadí:

Obyčejní lidé žili v době normalizace často dvojím životem a prezentovali dva názory – jeden oficiální a druhý soukromý. Vzpor proti sovětské okupaci se rychle vyčerpal a společnost postupně upadala do normalizační apatie. K otevřenému odporu nedocházelo z mnoha důvodů. Významnou roli hrál fakt, že se komunistická represe opírala o okupační vojenskou sílu, a lidé si čím dál víc uvědomovali, že není žádná politická skupina, již by mohli důvěřovat. Většina z nich si také pamatovala, co se stalo s odpůrci komunistické moci v 50. letech; normalizační režim pro ně tedy nepředstavoval nic nového, nýbrž něco známého a obávaného. Komunistická strana s touto skutečností počítala, a proto měly politické procesy s nepřáteli režimu veřejný charakter. Dávala tak svým odpůrcům jasně najevo, co se jim stane, pokud se nepřizpůsobí. Podobnou funkci měla i kádrová politika, prostřednictvím které byli občané systematicky vydírání: věděli, že svými postoji ovlivňují nejen svou budoucnost, ale také životy svých příbuzných. Požadavek na prokazování loajality nevnímali jako formalitu, ale jako životně důležitou otázku.

Realita:

- Lidé věděli, že si musí některé své názory nechávat pro sebe a dávat si pozor na to, co před kým říkají. Uvědomovali si také, že jim StB může zasahovat do soukromí odposlechy, sledováním či kontrolami soukromé pošty.

Pravděpodobné:

- Vysoce postavený funkcionář, jako je Ludvík, si byl vědom toho, že je neustále sledován, a proto také předpokládal, že je doma odposloucháván. Z tohoto důvodu dávali spolu s manželkou pozor na to, co říkají nejen na veřejnosti, ale také doma.
- Obecně se předpokládalo, že StB neumísťuje odposlouchávací zařízení do koupelny, na toaletu, do kuchyně či dětského pokoje, a proto řešili důležité záležitosti právě v těchto místnostech.

Nepravděpodobné:

- Poté, co Anna a Ludvík, objeví odposlouchávací zařízení, začínají se vyrovnávat s tím, že budou nejspíše zatčeni. Přemýšlejí o tom, co v přítomnosti odposlechu řekli. Nakonec se s danou situací vyrovnávají a uleví se jim. Jejich reakce je ryze subjektivní a není možné ji zobecnit.

Zajímavosti:

- Dům, v němž Ludvík a Anna žijí: dům z 30. let se nacházel na Ořechovce. V roce 2005 byl zbourán a na jeho místě byla postavena novostavba ve stylu okolních domů.
- Ludvíkova věta „Víš, kolik jich zašili tam?“: poukazuje na to, že v SSSR došlo několikrát k likvidaci nepohodlných stranických funkcionářů.

Postavy:

- Ludvík: přestože je vnitřně přesvědčen o nutnosti reformy, navenek zastává oficiální politickou linii strany. Je nervózní a bojí se zatčení. Hledá maličkosti, které by mu pomohly odhalit, zda je v nebezpečí. Uvědomuje si, že každý jeho čin je bedlivě sledován a předpokládá, že ho odposlouchávají.
- Anna: uvědomuje si, že by se o některých záležitostech nemělo na veřejnosti hovořit. Zpočátku si myslí, že je Ludvík paranoidní a nepřikládá jeho strachu z odposlechu větší význam, spíše si z něho dělá legraci. Když ale naleznou odposlouchávací zařízení, uvědomí si, že už nemůže svobodně mluvit ani doma.

NÁMĚTY K ČINNOSTI DO VÝUKY:

► Obyčejní lidé

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti prostřednictvím vzpomínek pamětníků lépe pochopí atmosféru doby

Pomůcky: pracovní list č. 3 Obyčejní lidé, psací potřeby, list papíru

Popis činnosti: rozdělíme studenty do skupin po čtyřech až pěti a rozdáme každé skupině jednu vzpomínku pamětníka z pracovního listu č. 3 Obyčejní lidé. Požádáme studenty, aby si vzpomínku přečetli a pokusili se z ní odvodit, jakým způsobem se pamětník vyrovnával s nástupem normalizace. Po skončení samostatné práce skupiny prezentují svá pojetí. Poté požádáme studenty, aby na základě informací, jež ze vzpomínek vyčetli, napsali na papír tři charakteristiky, které podle jejich názoru danou dobu nejlépe vystihují. Následně je vyzveme, aby tyto charakteristiky přečetli.

► Dej si pozor na jazyk

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti si prostřednictvím práce s pracovním listem uvědomí jak těžké bylo žít v době normalizace

Pomůcky: pracovní list č. 4 Dej si pozor na jazyk, tabule

Popis činnosti: rozdělíme studenty do skupin a rozdáme jim pracovní list č. 4 Dej si pozor na jazyk rozstříhaný na lístečky s jednotlivými výroky. Požádáme studenty, aby si výroky přečetli a rozdělili je do dvou hromádek podle toho, zda by je v době normalizace veřejně beze strachu pronesli, nebo ne. Po dokončení skupinové práce se studenty jednotlivé výroky projdeme a ptáme se jich na důvody jejich rozhodnutí. Následně se studenty diskutujeme o tom, jak se během rozhodování cítili a zda si umí představit, že by podobná rozhodnutí museli dělat každý den.

VYUŽITÍ ZPRAVODAJSKÉ TECHNIKY

Historické pozadí:

V rámci využití zpravodajské techniky bylo možné využít krátkodobý a dlouhodobý odposlech, dále odposlech telefonů a dál-nopisů, tajné fotografování a filmování a prověrku korespondence. Pro StB byla důležitým zdrojem informací o náladě obyvatelstva republiky a o názorech jednotlivců. Použití zpravodajské techniky měla na starosti od roku 1964 VI. správa Ministerstva vnitra (správa operativní techniky). U krajských velitelství StB byly tímto úkolem pověřeny 6. odbory krajských správ Ministerstva vnitra. Její používání bylo upraveno směrnicemi A-oper-VI-1. Tento předpis si však příslušníci často vysvětlovali po svém. Například ustanovení, že má být operativní technika nasazena pouze ve chvíli, kdy byly vyčerpány všechny ostatní vyšetřovací prostředky, jak získat důkazy, bylo většinou ignorováno. Pomocí odposlechů získávala StB důležité informace o sledované osobě a jejich stycích. Krátkodobý odposlech se používal po dobu čtyř dnů, nebo na kratší dobu. Dlouhodobý odposlech si mohla StB vyžádat až na čtyři měsíce, přičemž prvních pět dní byl nasazen nepřetržitě.

Realita:

- Odposlech byl využíván nejen při sledování potenciálních nepřátel totalitního režimu, ale také ke zjišťování informací o vysoce postavených komunistických funkcionářích. V 50. letech byl například nalezen odposlech i v pracovně prezidenta Klementa Gottwalda.
- V některých případech StB zájmovou osobu schválně upozornila na to, že je sledována, například po sobě zanechala během tajné domovní prohlídky stopy. Cílem takovéto akce bylo vyvolat pocit strachu.

Pravděpodobné:

- K odhalení odposlechu mohlo dojít. V tomto případě mohla hrát roli také skutečnost, že StB neměla dostatek času zařízení dostatečně ukryt.
- Ludvík je jmenován ministrem i přesto, že se vždy nechoval v souladu s politickou linií strany. StB díky odposlechu věděla, v jakém se nachází stavu, a že bude v budoucnu velmi dobře ovladatelný.

Zajímavosti:

- Příjezd Standy: scéna byla natáčena v Praze v ulici U Laboratoře.
- Automobil stojící před domem Ludvíka a Anny: Tatra 603 – tento automobil používala komunistická elita a pro své účely ji často užívala i StB.
- Odposlouchávací zařízení: dlouhodobý odposlech byl prováděn mimo jiné za použití různých kamufláží: popelníků, aktovek s vysílačem v rukojeti, různých balíčků, knih, přenosných psacích strojů s vysílačem v pouzdře nebo ozdobných váz. StB vyvinula a vyráběla pro potřeby záznamu odposlechu magnetofony, například magnetofony Jeseník, Hostýn, kapesní nahrávač Boubín či miniaturní kapesní nahrávač Echo.

Postavy:

- Ludvík: uvědomuje si nebezpečí, jež celé rodině hrozí. Ví, že by mohl být do domu nasazen odposlech, a proto si dává pozor na to, co říká.
- Anna: zpočátku se chová lehkomyšlně. Ačkoliv je si vědoma, že by mohl být v domě nasazen odposlech, nepřikládá tomu velký význam. Posléze si však uvědomí vážnost situace a dostává strach.
- Standa: agent StB, který má Ludvíkův případ pravděpodobně na starosti. Chová se k němu velmi přátelsky, ale dává mu najevo, že o něm leccos ví. Nepokrytě hovoří o své práci a tak trochu ji zlehčuje.
- Číšníci na banketu: agenti StB sledující dění okolo. Nemají však základní dovednosti číšníků, takže většina účastníků banketu o jejich tajné identitě ví a dává si na ně pozor. Tyto postavy ve filmu umocňují pocit všudypřítomnosti StB.

NÁMĚTY K ČINNOSTI DO VÝUKY:

► Základní lidská práva a svobody

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti zjistí, která lidská práva byla nezákonným nasazením odposlechu porušena

Pomůcky: pracovní list č. 5 Základní lidská práva a svobody

Popis činnosti: rozdáme studentům pracovní list č. 5 Základní lidská práva a svobody a požádáme je, aby do prvního sloupce napsali symbol +, pokud dané právo již znají, a symbol -, pokud je pro ně nové. Poté zkontrolujeme, zda studenti všem právům rozumí. U práv, s nimiž se studenti setkali poprvé, se zastavíme a vysvětlíme je. Následně je požádáme, aby v druhém sloupci označili symboly + a - práva, jež Anně a Ludvíkovi zůstala a která byla v jejich případě porušena. Po dokončení samostatné práce společně zhodnotíme výsledky a diskutujeme o tom, jakým způsobem k porušení jednotlivých práv došlo. Na konci aktivity požádáme studenty, aby vyplnili poslední sloupec a označili symboly + a - práva, která sami mají, nebo jež naopak postrádají.

► Když někdo poslouchá

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: prostřednictvím řízené diskuse o porušování soukromí rozvíjí studenti svou empatii

Pomůcky: psací potřeby, papír, tabule

Popis činnosti: požádáme studenty, aby během brainstormingu řekli vše, co je napadne pod pojmem soukromí. Jejich nápady zapisujeme na tabuli. Následně se jich zeptáme, jak je pro ně jejich soukromí důležité, a požádáme je, aby na papír napsali případy, kdy měli pocit, že je jejich soukromí narušeno. Po dokončení samostatné práce necháme některé studenty přečíst jejich odpovědi a запиšeme je na tabuli. Poté je vyzveme, aby se zamysleli nad filmem a napsali na papír, jakým způsobem bylo narušeno soukromí Ludvíka a Anny. Následně vyzveme některé ze studentů, aby přečetli své odpovědi, které opět zapisujeme na tabuli. Nakonec je požádáme, aby odpovědi porovnali, a diskutujeme o podobnostech a rozdílech v jednotlivých případech.

KÁDROVÉ POSUDKY

Historické pozadí:

Dělení osob z hlediska politické důvěryhodnosti hrálo pro udržování totalitního státu po celá desetiletí významnou roli. Totalitní systém třídil občany v zásadě na dvě skupiny: na lidi s politickými nedostatky různé úrovně a na lidi politicky vyhovující. Základem dělení bylo třídní hledisko. Politicky nevyhovujícím se stal člověk automaticky, když jeho příbuzní projevovali protikomunistické postoje, nebo pokud se narodil do špatné rodiny – do rodiny sedláka, živnostníka, intelektuála, buržoazie či reakcionáře. Nešlo tedy o to, co sám udělal, ale z jakého prostředí vzešel a jací ho obklopovali lidé. K prvnímu třídění obyvatel Československa došlo po únorovém převratu v roce 1948. Na počátku normalizace v roce 1970 se odehrálo další dělení, primárně směřované mezi členy komunistické strany. Všichni členové museli před komisí uvést, jaký mají postoj k okupaci Československa. Pokud okupaci odmítli, byli ze strany vyhozeni a většinou také propuštěni ze zaměstnání. Cílem tohoto postupu bylo vyhodit z rozhodujících pozic politicky nevyhovující jedince, již by mohli sabotovat novou politickou linii.

Pravděpodobné:

- Pokud by chtěl Ludvík budovat kariéru na nejvyšších stranických postech, bylo by zcela logické zapřít pobyt svého bratra v Anglii. Anglie byla v době komunistického totalitního režimu vnímána jako nepřátelská země a každý, kdo ji navštívil, jako potenciální nepřátelský agent.

Nepravděpodobné:

- Pokud by byl Ludvík skutečně členem Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě i Sokola, pravděpodobně by se nedostal až do nejvyšších vládních pozic. Anna nejspíše trochu přeháněla, aby dodala dané situaci na dramatickosti. Chtěla každopádně říci, že se Ludvík pro svůj vlastní prospěch přizpůsobuje režimu.

Zajímavosti:

- Annin výkřik „Byl jsi v kuratoriu!“, jedná se o organizaci Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, jež byla programově zaměřena na rozvoj sportovních aktivit a branné zdatnosti mládeže v době protektorátu Čechy a Morava. Hlavním cílem organizace byla převýchova mladých v duchu nacionálně socialistické ideologie.
- Anna obviňuje Ludvíka, že ji nechá zavřít do sanatoria a naznačuje, že něco podobného udělal i Stalin: Anna naráží na osud druhé manželky Josefa Stalina Naděždy Allilijevové, která zemřela za dosud nevysvětlitelných událostí v roce 1932 – po veřejné hádce s manželem byla ráno nalezena mrtvá s průstřelem srdce. Oficiálně bylo oznámeno, že zemřela na apendicitidu.

Postavy:

- Ludvík: v rámci svého kádrového posudku zapře bratra, jehož pobyt v Anglii by mu mohlo v kariéře uškodit. Doma s manželkou hovoří o změnách, jež je nutné provést, a dokonce se podílí i na vypracování zprávy, která tyto změny doporučuje. Ve chvíli, kdy se situace mění a jeho nadřízený je kvůli prosazování těchto změn zatčen, se od svého jednání distancuje.
- Anna: obviňuje Ludvíka z kariérismu a upozorňuje na jeho minulost. Připomíná mu, že za každého režimu jde s davem. Vyčítá mu, že získal post náměstka ministra díky zatčenému ministru Košarovi a teď se od něho distancuje.

NÁMĚTY K ČINNOSTI DO VÝUKY:

► Kádrový posudek

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: prostřednictvím práce s dobovým dokumentem se studenti seznámí s kádrovou politikou v době komunistického režimu

Pomůcky: pracovní list č. 6 Kádrový posudek, psací potřeby, list papíru

Popis činnosti: rozdáme studentům pracovní list č. 6 Kádrový posudek a požádáme je, aby si ho přečetli. Následně se jich zeptáme, o jaký dokument se jedná a jakou měl podle jejich názoru funkci. Sdělíme jim, že jde o kádrový posudek a diskutujeme s nimi o jeho funkci. Zdůrazníme, že posudek ovlivňoval budoucnost svého držitele. Poté studenty požádáme, aby napsali Ludvíkův kádrový posudek.

► Co dělat?

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti rozvíjí při psaní eseje svou empatii a uvědomí si, že život není vždy černobílý

Pomůcky: psací potřeby, list papíru

Popis činnosti: navodíme situaci: *Představte si, že jste se dostali do stejné situace jako Ludvík a máte se rozhodnout co dál. Zhodnoťte, co vám pozice ministra může dát a co naopak vzít. Jaké možnosti máte?* Vyzveme studenty, aby vytvořili seznam výhod, které by Ludvík jako mistr získal a naopak, co by ztratil. Po skončení samostatné práce se studentů zeptáme, co napsali a proč. Následně je požádáme, aby napsali esej, v němž se zamyslí nad situací, do níž se Ludvík dostal, dále jaké má možnosti a jak by se měl zachovat.

Doporučená literatura:

BÁRTA, M.; FELCMAN, O.; BELDA, J.; MENCL, M.: *Československo roku 1968*. Parta, Praha 1993.

DRDA, A.; SAPAROVÁ K.: *Příběhy bezpráví – nástroje normalizační moci. Člověk v tísní*, Praha 2012.

MERVART, J.; MUSILOVÁ, D.: *Dokumenty k dějinám Komunistické strany Československa*. Historický ústav FHS UHK, Ústí nad Orlicí 2006.

MLYNÁŘ, V.: *Mráz přichází z Kremlu*. Mladá fronta, Praha 1990.

Odkazy:

Dějiny českého národa

dejiny.ceskatelivize.cz/211543116230108/flash/proverkova_komise

Jeden svět na školách: Příběhy bezpráví

www.jedensvetnaskolach.cz/cz/pribehybezpravi/26/Pribehy_bezpravi.html?index=true

Paměť národa

www.pametnaroda.cz

Portál Moderní dějiny

www.moderni-dejiny.cz

Pražské jaro 1968

www.68.usd.cas.cz

Stránky věnované událostem z let 1968–1969

www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968

Totalita

www.totalita.cz

PRACOVNÍ LIST č. 1

Představitelé KSČ v době normalizace

Gustav Husák

Gustav Husák se narodil roku 1913 v Dúbravce. V roce 1929 vstoupil do Komunistického svazu mládeže a v roce 1933 do KSČ. V době druhé světové války byl členem protinacistického odporu. Po válce zastával funkce místopředsedy KSČ a předsedy Sboru pověřenců. Na podzim 1947 se podílel na organizaci útoku proti nekomunistickým politickým stranám, který vyvrcholil zatčením a odsouzením řady nekomunistických politiků. V roce 1951 byl zatčen a v roce 1954 odsouzen na doživotí. Roku 1960 byl z vězení propuštěn a později rehabilitován. V 60. letech patřil mezi hlavní představitele reformního proudu. V dubnu 1968 se stal místopředsedou vlády. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy se dostal do čela KSČ a v roce 1971 byl jmenován první tajemníkem a v květnu 1975 se stal prezidentem.

Alexander Dubček

Alexander Dubček se narodil v roce 1921 v Uhrovcích. V roce 1939 vstoupil do ilegální KSS a zapojil se do protinacistického odboje. V roce 1963 se stal prvním tajemníkem KSS. V lednu 1968 byl jako hlavní představitel liberálního hnutí v KSČ zvolen prvním tajemníkem ústředního výboru KSČ. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy postupně ustupoval sovětskému tlaku a odvolával z významných funkcí představitele reformního hnutí. V roce 1971 odstoupil z funkce prvního tajemníka ústředního výboru KSČ a působil jako předseda Federálního shromáždění. V této funkci podepsal tzv. pendrekový zákon, jenž umožnil brutální zásahy proti demonstrantům 21. srpna 1969.

Oldřich Černík

Oldřich Černík se narodil v roce 1921 v Ostravě. V roce 1945 vstoupil do KSČ a od roku 1958 byl členem ústředního výboru. V letech 1960 až 1963 zastával post ministra paliv a energetiky. V dubnu 1968 se stal předsedou vlády a jednou z nejpopulárnějších postav Pražského jara. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy podpořil kandidaturu Gustava Husáka na funkci prvního tajemníka KSČ a stal se členem nového prokomunistického vedení strany. V roce 1970 byl postupně zbaven všech funkcí a nakonec z KSČ vyloučen.

Vasil Bil'ak

Vasil Bil'ak se narodil roku 1917 v Krajné Bystré. V roce 1945 vstoupil do KSČ. Ve volbách roku 1954 byl zvolen členem Slovenské národní rady a od roku 1955 vykonával také funkci tajemníka předsednictva ústředního výboru KSS. V letech 1958 až 1968 působil jako pověřenec pro školství a kulturu. Patřil k vedoucím představitelům konzervativních sil v KSČ a vystupoval proti reformnímu hnutí. Byl jedním ze signatářů tzv. zvacího dopisu, jenž byl adresován Leonidu Brežněvovi a obsahoval výzvu k pomoci všemi prostředky proti údajné ontrarevoluci v Československu. V době normalizace patřil mezi přední představitele strany a měl rozhodující vliv na zahraniční politiku země.

František Kriegel

František Kriegel se narodil roku 1908 v haličské Stanislavi. V době druhé světové války působil jako vojenský lékař pod záštitou Červeného kříže v čínské Rudé armádě. V době únorového převratu v roce 1948 byl zástupcem velitele hlavního štábu lidových milic. V letech 1960 až 1963 byl poradcem kubánské vlády pro zdravotnictví. V roce 1964 byl zvolen poslancem Národního shromáždění a v roce 1968 se stal členem předsednictva ústředního výboru KSČ. Patřil mezi hlavní představitele reformního hnutí v KSČ. V srpnu 1968 byl po vpádu vojsk Varšavské dohody zadržen a spolu s dalšími funkcionáři KSČ odvezen do Moskvy. Jako jediný z 26 politiků odmítl podepsat text stvrzující moskevské jednání. Hlasoval proti přijetí smlouvy o dočasném pobytu vojsk Varšavské dohody na území Československa. Následně byl zbaven všech funkcí včetně poslaneckého mandátu.

Josef Smrkovský

Josef Smrkovský se narodil v roce 1911 ve Velence. Od mládí působil v Komunistickém svazu mládeže. V roce 1933 vstoupil do KSČ. V době druhé světové války se zapojil do odboje a v letech 1944 až 1945 byl členem IV. ilegálního ústředního vedení KSČ. Po válce se stal členem a předsedou ústředního výboru KSČ. V letech 1951 až 1955 byl vězněn. V roce 1963 došlo k jeho rehabilitaci, v roce 1966 se vrátil do ústředního výboru KSČ a následně opět vykonával funkci jeho předsedy. Po invazi vojsk Varšavské dohody se snažil čelit nástupu normalizačního režimu. V roce 1969 byl však zbaven všech funkcí a nakonec z KSČ vyloučen.

PRACOVNÍ LIST č. 2

Prověřková komise

Prověřková komise

Jste členy prověřkové komise, jejímž úkolem je zhodnotit chování předvolaných. Přihlížíte při tom k jejich minulosti – třídnímu původu, příslušnosti k národnostní menšině, členství v KSČ, zaměstnání. Zajímáte se také o jejich rodinu – členství v KSČ, emigrace, členství v různých organizacích. Hlavně se ale zaměřujete na jejich činnost v době pražského jara a během invaze vojsk Varšavské dohody. Kontrolujete též faktografické znalosti předvolaných – kladete jim otázky typu „Kdo byl Klement Gottwald?“, „Jak se jmenují členové ústředního výboru KSČ?“ atd. Vaše rozhodnutí ovlivní budoucnost předvolaných – můžete jim zabránit studovat, vykonávat zaměstnání odpovídající jejich kvalifikaci.

Petr Novák

Narodil jste se do úřednické rodiny. Vaši rodiče byli oba členy KSČ, do které vstoupili po válce. Od mládí jste byl členem Pionýru a později Socialistického svazu mládeže. V době invaze vojsk Varšavské dohody jste studoval prvním rokem na vysoké škole. V roce 1968 jste se podílel na tisku protisovětských letáků. S okupací jste se nebyl ochoten smířit, a proto jste se účastnil demonstrací v srpnu 1969.

František Jedlička

Narodil jste se do sedlácké rodiny, která měla statek na Vysočině. O majetek vaše rodina přišla v době nacistické okupace Československa, protože se otec zapojil do protinacistického odboje. Po druhé světové válce jste vstoupil do KSČ. V roce 1950 byl váš otec zatčen a odsouzen jako kulak na 20 let odnětí svobody. Z tohoto důvodu jste byl vyloučen z KSČ i vy. V době pražského jara jste se zapojil do reformního procesu jako člen obecního národního výboru ve funkci zemědělského referenta. Napsal jste také řadu článků do regionálního tisku, v nichž jste propagoval nutnost změn v národním hospodářství.

Jaroslav Dietrich

Váš otec byl židovský lékař, který zahynul v Osvětimi během druhé světové války. Vaše matka byla Češka, a tak jste jako míšenec prožil část svého dětství v ghettu Terezín. Po druhé světové válce emigrovala vaše sestra spolu s manželem do Izraele. V roce 1947 jste vstoupil do komunistické strany. Pracoval jste jako státní úředník krajského národního výboru a v 60. letech jste získal post náměstka předsedy krajského národního výboru, jenž byl v roce 1968 sympatizantem reformního hnutí. Sám jste se výrazně politicky neangažoval. Váš nadřízený byl v roce 1969 odvolán z funkce.

Ludmila Hlavatá

Narodila jste se do dělnické rodiny. Váš otec patřil mezi zakládající členy KSČ. Od mládí jste se angažovala v Komunistickém svazu mládeže. Za druhé světové války jste pomáhala otci v odbojové činnosti. Po válce jste pracovala ve stranickém sekretariátu. V roce 1951 jste byla v rámci stranických čistek zatčena a odsouzena k trestu odnětí svobody na 15 let. V roce 1956 jste byla propuštěna a rehabilitována. Opět jste se zapojila do stranického života a vrátila jste se i do stranického sekretariátu. Podporovala jste reformní hnutí a pracovala jste jako osobní sekretářka Oldřicha Černíka.

Jindřiška Novotná

Váš otec a matka pracovali jako dělníci ve Škodových závodech. Od mládí jste se angažovala v Komunistickém svazu mládeže. V době druhé světové války jste byla členkou protinacistického odboje. Po válce jste vstoupila do KSČ a vykonávala řadu funkcí na obecní úrovni. V roce 1968 jste podporovala reformní hnutí a byla jste příznivcem Alexandra Dubčeka. Organizovala jste politické přednášky zaměřené na potřebu reformu v Československu. V srpnu 1968 jste demonstrovala proti invazi vojsk Varšavské smlouvy a podílela jste se na tisku protisovětských letáků.

PRACOVNÍ LIST č. 3

Obyčejní lidé

Jan Caletka

Za toho socialismu byl takový nešvar – oslavy Mezinárodního dne žen a Velké říjnové revoluce. No, bylo to takový povinný nařízení. Moc rád jsem tam nechodil. Byl jsem rád, když jsem z toho mohl utéct. Nikdy mě to moc nesesedělo. Velká říjnová revoluce už vůbec ne. Na MDŽ dostávaly ženy kytičku a nějaký ručník, mejdlo v zaměstnání; chlapi pokračovali v oslavách, že tu kytičku někdy ani domů nedonesli.

Milan Ducko

Když odstoupil Dubček, tak jsem vystoupil ze strany. Způsobilo mi to velké problémy. Měl jsem jet pracovně do Francie, ale to mi zamítli. Pak jsem měl jet do západního Německa, ale i to mi ze stejného důvodu obvodní národní výbor strany zamítl. Takže jsem vůbec nemohl cestovat na Západ. To jediné mě štválo, jinak jsem si říkal: „Trhněte si nohou!“

Milena Filipová

Všichni jsme museli mít nějakou politickou funkci. Když jsme nebyli v partaji, museli jsme zase být ve Svazu československo-sovětského přátelství. Já jsem byla ve Svazu žen – a to bylo strašné. Chodila jsem tam do jakési skupiny na schůze, byla to nuda a vůbec mě to nebavilo. Nebraly jsme to, byly jsme prostě členkami, platily poplatky, pravidelně chodily na schůze, ale nebralo nás to. Nebo co mě strašně vadilo: šéfkou pro kulturní zařízení byla jedna soudružka a já jsem k ní přišla s dotazem. Vejdou a řeknu: „Dobrý den.“ Ona odpověděla: „Soudružko, já jsem neslyšela, jak jste pozdravila.“ „Dobrý den,“ říkám. A ona na to „Prosím vás, čest práci, pro příště.“

Jan Hrdina

Volby byly povinné a byla to fraška. Poprvé jsem volil na vojně v roce 1963. Šli jsme do fronty, hodili jsme to tam, ani jsme to nečetli. Jakmile šel někdo za plentu, tak byl podezřelý. Prostě jsme to tam házeli a ani jsme to nečetli. Oni tam sice plentu dali – ona tam musela být, ale kdo šel za plentu, tak byl podezřelý.

Václav Janoščík

V odborech jsem viděl jen prodlouženou ruku strany. Prostě to byla součást podniku, nehrála žádnou výraznou roli a hlavně nefungovala v tom svém základním účelu – účinně hájit zájmy zaměstnanců. Zúčastnil jsem se také několika odborových rekreací. Bylo to takové zvláštní v tom odborovém životě nebo v těch rekreacích, protože se to soustředilo spíš na jiné než oddychové aktivity.

Josef Jareš

Kdokoliv přišel a řekl, že si na fabrice přivydělává tím, že odváží sběr. To dělal? Kradl. Vše se dělalo v pracovní době. Dokavad oni budovali socialismus, tak to šlo. Měli jsme i případy, kdy si mistr nechal udělat plechový vrata na garáž ze spolanského materiálu. Nestálo ho to vůbec nic. Přijel valníkem, oni to na něj naložili, zasypali to škvárou, dali mu tam podpis, razítko a on projel vrátnicí. Vezl za čtyřicet korun škváru, ale za čtyři tisíce tam měl vrata. A když se stavěly rodinné domky, tak to dělal každý druhý. Stavěl garáž, vozili se žlaby, odpady či koryta. Škoda mluvit.

Zdroj: VANĚK, M. (ed.): *Obyčejní lidé...?! Academia, Praha 2009. (redakčně kráceno)*

PRACOVNÍ LIST č. 4

Dej si pozor na jazyk

Josef Markus, bytový referent předsednictva vlády, je vůl.

Dnes večer jdu na pivo s přáteli.

Hospodářská situace státu není dobrá, protože bývalá vláda udělala řadu chyb.

Nezaměstnanost v tomto měsíci opět vzrostla.

Nezajdeme dneska do kina?

Soudruhu prezidentovi se narodil syn.

V Praze došlo dnes v noci ke dvěma loupežným přepadením.

Dnešní fotbalový zápas se ale vydařil.

Věci někdy nejsou takové, jakými se zdají.

Prezident dnes nebyl ve své kůži.

Ve Velké Británii se podařilo snížit dopady ekonomické krize.

Na dobrého řemeslníka dnes člověk nenarazí.

Víš, že se Petr rozhodl odejít do zahraničí? Chce tam studovat ekonomii.

Raději bych chodil do skauta než do Pionýra. Mají podle mě mnohem zajímavější program.

V tom státě je ale bordel.

Tak si představ, že se u nás v podniku zase ztratila celá paleta cihel.

Na víkend vyrazíme na chatu k Máchovu jezeru. V létě je tam vždy krásně.

Kam se hrabe Kartel Gott – to Beatles, ty hrajou mnohem líp.

Dneska to byl v práci zase hrůza. Přivezli nám novou dodávku lednic z SSSR a představ si, že polovina z nich nefungovala.

Už jsem zase musela stát v obchodě frontu na maso! Kdy už se to zásobování zlepší?

Nechceš se mnou zajít do divadla? Konečně jsem sehnal lístky.

PRACOVNÍ LIST č. 5

Základní lidská práva a svobody

PRÁVO	ZNÁM/NEZNÁM	ANNA a LUDVÍK	JÁ
Právo na život			
Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí			
Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.			
Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí.			
Domovní prohlídka je přípustná jen pro účely trestního řízení, a to na písemný odůvodněný příkaz soudce.			
Nikdo nesmí porušit listovní tajemství. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením.			
Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.			
Petiční právo je zaručeno.			
Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno.			
Právo svobodně se sdružovat je zaručeno. Každý má právo spolu s jinými se sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.			
Občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.			
Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.			
Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.			
Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.			

PRACOVNÍ LIST č. 6

Kádrový posudek

Rada Místního národního výboru v [redacted]

Telefon: . 79 Bankovní spojení: SBČS Čís. účtu: 41-220-78 Směr. číslo: 1305
Značka o - 1960 - B. Kozmice dne 6. ledna 1961.

Domácí potřeby
evidenční kádrů

O l o m o u c - nám. R.A.38

Věc [redacted], nar. 24.2.1942, bytem v [redacted] čp. 64 - vyžádání
osobního posudku.

V Vaší žádosti ze dne 15.12.1960 o vystavení a zas-
lání osobního posudku na výše uvedenou Vám sdělujeme, že rada MNV
se ve své schůzi dne 22. prosince 1960 shodla na následujícím
posudku: Její poměr k lidově demokratickému zřízení je nevyhraněný.
Je tichá a více samotářská. Její rodiče vlastní rodinný domek s men-
ším hospodářstvím. Její matka je v JZD. Má ještě sestru. Její otec
je horník. Politické zaměření jejího otce žádné. Její poměr k voleb-
nímu neprojevila. V masových organizacích nebyla zapojena.

Doporučujeme, aby se jmenované věnovali pozornost
při jejím politickém růstu a přihlížela na ni, aby se zapojila do veřej-
ného života ve zdejší obci.

[Signature]
MVL 20 59 - K 0228
Za radu MNV :

Zdroj: <http://s-a-b-i-k-a.blog.cz/1107/kadrový-posudek>